

Nartorp - gruvan i Skällvik som lades ned genom en kupp

Vattenfyllda gruvhål och marker, där man fortfarande ser rester av slagghögar är nu vad som vittnar om Nartorpsgruvans existens. Till detta kommer naturligtvis också upplevelserna och hågkomsterna hos de människor, som upplevde gruvperioden och som fortfarande finns i livet. Malmen i gruvan bröts i tre perioder alltifrån 1817 till 1927 och då gruvan plötsligt lades ned fanns det malm kvar för åtminstone en mansålder till. Det hävdar i varje fall Erik Olsson, Nartorpsbo och en gång gruvarbetare under gruvans två sista år. - Under den sista perioden ägdes gruvan av ett tyskt bolag, berättar han, det bolaget ägde också gruvan Intrånget i

Dalarna. År 1927 kom en rapport från Tyskland, där man sade att gruvan Intrånget skulle läggas ned. Men nere på brukskontoret ändrades Intrånget till Nartorp av någon anledning och det har jag frånt en som läst rapporten.

Det är inte bara Erik Olsson som hävdar att det gick till på det sättet. Åsikten finns också nedskrivnen. Men låt nu vara hur det vill med det och låt oss istället återvända till Erik Olsson och hans upplevelser av de sista åren i gruvans historia.

Han började vid gruvan 1926 och höll på tills den lades ned. Han var handlastare och hade 35 öre för varje ton malm han lastade.

- Jag var också nere och jobbade på 480 meters djup - där var det 12 grader vinter som sommar. Den sista månaden skötte jag dessutom pumpen.

Många blev friställda vid nedläggningen - som mest var det ett par hundra som arbetade vid gruvan. För dem som bodde kvar fanns endast nödhjälpsarbeten - vägarbete - medan en del följde med bolaget till gruvan i Dalarna. Dessutom försökte kommungubbarna, efter nedläggningen, att bli av med gruvarbetarna. De motarbetade dem och ville ha dem ut ur kommunen - de ansågs för besvärliga, bl.a. spelade den politiska medvetenheten hos gruvarbetarna en stor roll.

- Jag fick jobb precis i början, men sedan gick jag mer eller mindre arbetslös i sex år. Jag arbetade på tomten för att inte känna hungern. Potatis och salt levde vi på en hel vecka och det var precis så att det höll den värsta hungern borta.

Byggnaderna revs och såldes

Alla byggnader som hörde till gruvan revs och sågades till ved eller såldes som sommarhus. Badhuset flyttades och slagghögarna blev till vägfyllning efter hand.

Erik Olsson vet också att berätta hur gruvledningen levde utan tyskarnas kännedom. De köpte hästar och byggde hus. En gång byggde man om ingenjörsvillan för 40.000 kr. och satte upp summan på arbetarbostäderna.

- År 1918 under kriget bar jag posten mellan Nartorp och Sjögerum och då skulle jag varje morgon ha med mig malmprover dit. En gång saknades provet på brukskontoret och jag blev tillsagd att istället gå till mejeriet och hämta det. Och då fick jag se att malmprovet bestod av smör - tre kilo åt gången. Så kunde det alltså gå till. Erik Olsson har berättat slutet på Nartorpsgruvans historia, men låt oss börja från början. År 1808 lär malmfyndigheterna ha upptäckts. Men gruvdriften kom igång först 1817. Då bröts malmen för Finspongs bruks räkning och gruvan ägdes av några gårdsägare. I det första skedet var storgruvan bara 18 meter djup och där arbetade tio man och bröt 75 ton malm per år och man. Med en

handvinsch fraktade man upp allt malm, vatten och gråberg. Malmen kördes med häst och vagn till Ringarum för vidare transport.

Nartorp, som det såg ut någon gång under den sista perioden av gruvans historia, 1911-1927

Ras - driften lades ned

Men gruvan visade benägenhet för ras på grund av felaktig brytning och driften lades ned. Gruvan förföll, men år 1840 gjordes en ny inmutning och ägare var då Överums bruk. Gruvan hade under tiden rasat igen och det visade sig efter några år att malmen var omöjlig att bryta. Man såg malmen på botten, men den var oåtkomlig. Två nya hål togs upp. Ettan och Tvåan. Man tog ångan till hjälp för att leda bort vattnet och företaget började blomstra. Malmen höll en järnhalt på 63,7 procent. Det besvärligaste var att frakta iväg malmen. År 1873 såldes gruvan till ett nytt bolag. Då bildades Nartorps Gruf Aktiebolag och eftersom Ettan och Tvåan visade minskad malmtillgång tog man upp två nya hål - Treorna.

Sprängolja och dynamit

Då använde man sig av sprängolja för att ta upp gruvhål och den hade mycket större språngeffekt än krut. Den var flytande och eftersom berget hade spruckit på många ställen rann den in i en massa håligheter och förorsakade många olycksfall. För att få slut på den tog arbetarna och sänkte sprängoljan i Ormestorpsgruvan och därefter användes dynamit. Eftersom man nu hade kommit ned på ansenliga djup blev vattenflödet allt större. Det gick inte längre att hålla läns med pumpen utan det blev nödvändigt att bygga en fristående vattenkonst. Malmen gick fortfarande bl.a. till Finspång, där man gjorde och likaså gjorde tyskarna Tjocka Berta - den väldiga kanonen - av Nartorpsmalmen.

Mot slutet av 1800-talet blev det kritiskt beträffande malmtillgången. Disponenten fick inte ta upp något nytt schakt och år 1910 återstod inget annat än att lägga ned driften.

Det var tredje perioden i gruvdriften - som började 1911 och slutade 1927 - som gick värst åt miljön i Nartorp och den lämnade efter sig gapande gruvhål, cementgrunder och grå avfallshögar. En tysk firma tog vid och år 1913 var verksamheten i full gång och då gick också den första utskeppningen till Tyskland med 350 ton malm. Man bröt hundra ton malm per dag och den stora brytningen fordrade mer kraft. Ved- och koleldning blev oekonomiskt och därför övergick man helt till elektrisk kraft. All malm blev åtkomlig tack vare tryckpumparna, men så plötsligt lades gruvan ned med stor arbetslöshet och höjd kommunalskatt som första resultat.

MARJA BERGSTRÖM-HEDENQUIST
ROLAND AVELÖV (foto)